

УДК 159.9

О. М. Равчев

ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЮНАКІВ З ПРОБЛЕМИ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ

У статті розглядаються вікові особливості юнацького віку, які необхідно враховувати в процесі надання психологічної консультаційної допомоги особистості юнацького віку, з проблеми громадської активності.

Ключові слова: психологічне консультування, громадська активність, юнацький вік.

Постановка проблеми. Людина, що живе у сучасній Україні, постійно стикається з безліччю проблем та труднощів. Відбувається трансформація суспільства з ідеологічних засад комуністичного ладу до ідей демократії і рівності та переходу від планової економіки до ринкової. Внаслідок цього, змінюється структура стосунків між державою і громадянами та створюються нові шляхи суспільної взаємодії та регулювання відносин. Темп розвитку суспільства настільки швидкий, що досвід минулих поколінь вже не відповідає реальним запитам.

Людина соціальна істота і у випадку труднощів звикла звертатись до собі подібних за допомогою. Певний спектр проблем не може бути вирішений простою дружньою порадою та потребує участі спеціаліста з вищою психологічною освітою і спеціальною підготовкою, який може надати послуги психологічного консультування.

Спираючись на дослідження визначальної ролі суспільства у формуванні психічної реальності людини, ми спостерігаємо, що сучасне суспільство формує перед юнаком потребу професійного, особистісного та соціального вибору. Юнак прагне створити стійку картину світу, яка допоможе йому зберегти особистісну своєрідність, і в той же час стати адекватним членом суспільства. Юнацький вік - складний період життя людини, полегшити який може надання психологічної консультації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що проблеми, пов'язані з психологічним консультуванням юнаків, у вітчизняній психологічній науці, розглядаються в контексті профорієнтаційного консультування (Н.А. Побірченко, В.А. Гупаловської, Є.В. Єгорової, О.П. Ляски, Н.П. Максимчук), сімейного консультування (Н.П. Коваленко, Т.М. Яблонська) та проблеми підготовки студентів-психологів до консультативної діяльності (Е.В. Мартинова, В.М. Федорчук). Т.М. Яблонська відмічає ефективність психологічного консультування, в контексті роботи з дитяче-батьківськими відносинами.

Серед науковців відсутнє загальноприйняте визначення терміну «громадська активність». Різні автори по різному трактують поняття

громадської активності, інколи змішуючи чи протиставляючи його поняттям соціальної активності, громадянської активності, волонтерства та суспільної участі.

Здійснивши аналіз наукових джерел, ми можемо визначити громадську активність як самостійну форму соціальної активності особистості, що передбачає активні громадські дії, спрямовані на перетворення та вдосконалення самої особистості та навколишньої суспільної дійсності, а також визначає рамки та зміст суспільних відносин. Громадська активність, як форма активності особистості, виступає у співвіднесенні з діяльністю, проявляючись як динамічна умова її становлення, здійснення і видозміни. Труднощі уніфікованого тлумачення активності як психологічного феномена, та громадської активності, як її форми, продукують складність процесу її дослідження.

Більшість авторів виділяють у структурі громадської активності мотиваційний, поведінковий та когнітивний компоненти. (А. Гусєва, В.Л. Хайкін). В основі когнітивного компоненту громадської активності особистості - цінності особистості, що засвоєні нею у процесі соціалізації. Туди також можна віднести когнітивні передумови громадської активності, такі як очікування успіху, чи привабливість уникнення невдачі. Поведінковий компонент громадської активності характеризується її вираженістю у відношеннях з іншими людьми. Мотиваційний компонент є тією ланкою, що пов'язує між собою когнітивні установки та поведінкові прояви громадської активності особистості.

Недостатня теоретична розробленість теми впливу вікового аспекту на процес психологічного консультування, з проблеми громадської активності зумовили мету даної статті – теоретичний аналіз особливостей психологічного консультування юнаків з проблеми громадської активності.

Виклад основного матеріалу дослідження. За радянських часів, в офіційній ідеології панувала ідея відсутності у громадян СРСР проблем психологічного характеру, внаслідок чого, практична психологія постійно була під загрозою заборони як «псевдонауки». Це зумовило поганий стан наукової розробленості проблем психологічного консультування представниками вітчизняних психологічних шкіл. Перші десятиліття незалежності, українська практика психологічного консультування засновувалась на використанні зарубіжного досвіду надання психологічної допомоги та досвіду лікування психічних хвороб в психіатричній практиці.

Юнаки, як отримувачі психологічної консультаційної послуги, з проблеми громадської активності, мають ряд особливостей, які необхідно враховувати в процесі надання психологічної консультації.

У дослідженні особливостей консультування юнаків існує ряд проблем. Серед них важливу роль займають методологічні проблеми. Так Г.О. Хомич та Р.М. Ткач у своїй праці «Основи психологічного консультування»

зазначають, що наразі у навчальних та наукових джерелах інколи виникає плутанина у зв'язку із розділенням понять психологічне консультування, психологічна корекція та психологічна терапія. Автори вказують, що психологічне консультування, психологічна корекція і психотерапія – це різні рівні психологічної допомоги. Вони тісно поєднані, а багато в чому безпосередньо переплітаються. Разом з тим є певні відмінності, пов'язані з межами й обсягом втручання, що дає нам змогу зробити поділ цих сфер діяльності [7, 20]. Психологічне консультування необхідно розглядати як метод профілактики, що полягає у наданні допомоги людині в розв'язанні проблем і налагодженні стосунків з оточуючим світом. Консультування – це цілісний процес, що не може бути замінений застосуванням окремих методів та технік психологічної допомоги і передбачає встановлення особливих відносин між консультантом і клієнтом.

Крім термінологічних складнощів, як відмічає І.С. Булах, на сучасному етапі для консультативної психології є відкритим питання структури консультативного процесу. У більшості робіт вчених відсутня єдина позиція відносно цього питання.

Методологічна та теоретична недосконалість психологічного консультування зумовлюють складнощі у дослідженні інших проблем надання консультаційних послуг, зокрема консультування юнаків з проблеми громадської активності.

В той же час, загальноприйнятим є виділення наступних завдань психологічного консультування:

- 1) емоційна підтримка й увага до переживань клієнта;
- 2) розширення свідомості й підвищення психологічної компетентності;
- 3) зміна ставлення до проблеми (з безвиході до пошуку рішення);
- 4) підвищення стресової і кризової толерантності;
- 5) розвиток реалістичності і прийняття множинності поглядів;

Серед можливих ефективних способів практичного розв'язання проблем юнаків виділяють індивідуальні консультації та групові зустрічі, у форматі тренінгів, круглих столів та ділових ігор.

Процес психологічного консультування залежить від напряму та підходу, в рамках якого працює психолог-консультант, та від особливостей особистості клієнта. Зокрема, важливим аспектом консультативного процесу є вік клієнта. Адже, кожен вік має свою психологічну своєрідність. Це необхідно враховувати і розроблювати методи та технології для кожного віку окремо. В той же час, віковий аспект досліджено нерівномірно. Особливості юнацького віку, в порівнянні з іншими віковими періодами, рідше виступають об'єктом дослідження в контексті проблеми психологічного консультування.

Вітчизняна психологія вивчає юність з позицій вчення Л.С. Виготського про роль соціальної ситуації розвитку й провідної діяльності в розвитку

особистості, а також з позицій сполучення соціально психологічного підходу й обліку внутрішніх закономірностей розвитку. Юнаків, враховуючи особливості вітчизняного вікового підходу, здебільшого розглядають в руслі професійно орієнтованого консультування, оскільки, за теорією про провідний тип діяльності, для юнацького віку провідним типом діяльності є професійне самовизначення. Але зрозуміло, що проблеми і труднощі, з якими стикається особистість у віці від 15 до 21 року, не вичерпуються лише проблемою професійного самовизначення.

Серед запитів та проблем з якими часто звертаються до психолога особи юнацького віку, та їх батьки, виділяють: проблеми у взаєминах з батьками, проблеми професійного самовизначення та конфлікти. Науковці та практики відмічають, що здебільшого за консультацією психолога звертаються саме батьки юнаків. Слід відмітити, що проблема громадської активності рідко виступає самостійним запитом в процесі психологічного консультування. В той же час, юнаки знаходяться в процесі, не лише професійного, а й соціального вибору. Їм необхідно визначити не тільки майбутню професію, а й сформувати стійку систему стосунків з іншими представниками суспільства.

Особи юнацького віку складають особливу категорію клієнтів консультаційних послуг. Юність – період у розвитку, що відповідає переходу від підліткового віку до самостійного дорослого життя. Це визначає соціальну ситуацію розвитку в цьому віці: юнак займає проміжну ланку між дитиною і дорослим. Стан дитини характеризується її залежністю від дорослих, які визначають головний зміст і напрямок її життєдіяльності. Ролі, виконувані дитиною, якісно відрізняються від ролей дорослих, і це чітко усвідомлюють обидві сторони. З ускладненням життєдіяльності в юнака відбувається не тільки кількісне розширення діапазону соціальних ролей і інтересів, але й якісна їхня зміна, з'являється усе більше дорослих ролей звідси більше самостійності й відповідальності [6, 10].

В той же час, юнаки рідко можуть отримати адекватну оцінку своїх переживань та планів з боку оточуючих. Соціальна компетенція юнака перебуває на стадії формування, особливо у сфері громадської активності та побудови стосунків з суспільством. Як зазначають сімейні психологи, батьки дуже часто вважають проблеми своїх дітей надуманими та несерйозними, ставляться до їх особистого вибору зверхньо і зневажливо. Однолітки ж, хоч і краще розуміють всю складність проблем юнацького віку, але самі перебувають у кризовій ситуації, та не можуть забезпечити підтримку. Тому емоційна підтримка та увага до переживань юнака, як клієнта, виступає надзвичайно важливим завданням психологічного консультування. Це є важливим, оскільки в структурі громадської активності рідко виділяють, як самостійну підструктуру афективний компонент. Більшість сучасних технік розвитку громадської активності побудовані на роботі з когнітивним та

поведінковим компонентами. Необхідно враховувати, що клієнт юнацького віку - це не лише людина, що стикнулася з певними труднощами у житті і потребує допомоги, це людина, що стикнулася з ними у складний період особистісної кризи, зумовленої фізіологічними і психологічними змінами і супроводжується сумнівами у собі та обраному шляху дій.

У свідомості юнака змінюється сприйняття свого зовнішнього вигляду, ускладнюється система «Я» образу та з'являється здатність більш адекватно на відміну від підлітка, розділяти реальні та гіпотетичні можливості, в тому числі проявів громадської активності.

За твердженням А.В. Петровського, в юнацькому віці підсилюється прагнення до самосприйняття, до усвідомлення свого місця в житті й самого себе як суб'єкта відносин з оточуючими. Психологічний зміст цього етапу пов'язаний з розвитком самосвідомості, рішенням завдань професійного самовизначення й вступом у доросле життя. У юнацькому віці остаточно переборюється властива попереднім етапам онтогенезу залежність від дорослих і затверджується самостійність особистості. У стосунках з однолітками поряд зі збереженням великої ролі колективно-групових форм спілкування наростає значення індивідуальних контактів і прихильностей. Юність – напружений період формування моральної свідомості, вироблення ціннісних орієнтації та ідеалів, стійкого світогляду, соціальних якостей особистості.

Представники різних теоретичних напрямків розглядають юність як період стресу й психологічних проблем, обумовлених серед іншого психосексуальним розвитком, емоційною неврівноваженістю, рольовими конфліктами, статусною невизначеністю й нестійкістю соціальних цінностей юнака. У цілому юність трактується як перехідний період від дитинства до дорослості. Е. Еріксон вважає, що “головним завданням індивідуального розвитку в період юності є самовизначення й формування ідентичності” [12, 40].

В ході консультації юнака, з проблеми громадської активності, необхідно враховувати що основним полем для реалізації громадської активності у юнацькому віці виступає вищий навчальний заклад. Слід пам'ятати, що загальноприйнятих вимог до рівня і форм прояву громадської активності особистості немає, і кожен навчальний заклад самостійно створює цю систему.

Зміни, що відбуваються в образі тіла, у відносинах з батьками й з однолітками, у сфері когнітивних можливостей і у ставленні до суспільства в цілому, з'єднуються в єдиному процесі переосмислення юнаком самого себе. Це знаходить вираження в розвитку й трансформації образу “Я” у період юності. Всі ці зміни, які відбуваються за відносно короткий час, спричиняють цілий ряд складних проблем, як для юнака, так і для тих, хто його оточує. Процес переосмислення самого себе юнаком, ускладнює процес

консультування з проблеми громадської активності, але в той же час виступає ресурсом для подальших позитивних змін особистості. Головні новоутворення юнацького віку, за Шпрангером: «відкриття “Я”, розвиток рефлексії, усвідомлення власної індивідуальності та її властивостей; поява життєвого плану, установки на свідому побудову власного життя; поступове вrostання в різні сфери життя.»

Враховуючи закономірності психічного розвитку, а саме нерівномірність, в ході консультації юнаків, з проблеми громадської активності, ми маємо пам'ятати, що особа 15-17 років, та 20-21 років за своїм психічним складом може значною мірою відрізнятись. Як вказує І.С.Кон, центральний психологічний процес юнацького віку – розвиток самосвідомості, що спонукає особистість порівнювати всі свої прагнення й вчинки з певними принципами й образом власного “Я”. Чим старше й доросліше юнак, тим більше його виховання перетворюється в самовиховання [6, 25]. На думку більшості дослідників, самовизначення особистості завершується у період 18-21 року. Це означає, що для юнаків 15-17 років, відсутність повністю сформованого самовизначення, а отже і розуміння свого місця у структурі взаємодії з суспільством не є девіацією, та не потребує психологічної корекції. Крім того, дослідники відмічають що для української молоді є характерною відсутність тяги до проявів громадської активності. Юнаки готові діяти лише заради конкретних людей, а не власної громади чи суспільства. Отже, зіткнувшись з такою ситуацією, необхідно усвідомлювати, що даний випадок не унікальним чи патологічним.

Слід зазначити, що в ході психологічної консультації з проблеми громадської активності, необхідно не лише допомогти юнаку сформувати систему взаємодії з представниками своєї громади та суспільства в цілому, а й надати йому навички громадської дії. Оскільки, у разі відсутності цього блоку роботи, консультаційна робота не буде повноцінною, оскільки юнак не матиме можливості реалізувати у житті зміни, що відбулись у його особистості, внаслідок психологічної допомоги.

Ю. Альошина вважає, що локус скарги клієнта може вказувати на те, якої – консультативної чи психотерапевтичної – допомоги він потребує «Якщо в людини, що звернулася по допомогу, екстернальний локус скарги (тобто він підкреслює негативну роль інших у виникненні власних життєвих труднощів), наприклад: “Моя дочка дуже нестримана, і тому ми постійно сваримось” чи: “Мій начальник робить мені зауваження без усякого приводу”, – це клієнт психолога-консультанта. У разі, коли клієнта турбує власна нездатність контролювати і регулювати свій внутрішній стан, потреби і бажання (інтернальний локус скарги), і він говорить: “Я дуже запальна, не можу себе стримати, постійно кричу на дочку” чи “Не можу зрозуміти, що я роблю не так, що постійно одержую зауваження від

начальника”, – частіше це клієнти, що потребують і готові до прийняття психотерапевтичної допомоги [7, 25]. Але ми маємо пам'ятати, що соціально-психологічна компетенція юнака, ще перебуває на стадії формування і він часто не має адекватного уявлення про себе та оточуючих. Сучасне суспільство схвально ставиться до проявів заниження власної значущості, та часто наділяє психолога якостями «Надлюдина». Підтримуючі ці настанови суспільства, юнак здатен неусвідомлено змінювати локус свого запиту на інтернальний, що може викликати у психолога думку про необхідність терапевтичного втручання.

Згідно результатів дослідження В.Т. Глубляка у юнацькому віці переважає емоційна ауто пластична картина хвороби, на відміну від раціональної, характерної для дорослої людини. Необхідно враховувати цей аспект в процесі психологічного консультування, оскільки захворювання можуть бути причиною труднощів, які змусили особу звернутись до психолога.

Висновки. Здійснивши аналіз наукових психологічних джерел, стосовно проблеми особливостей консультування осіб юнацького віку з проблеми громадської активності ми можемо зробити наступні висновки:

Психологічне консультування з проблеми громадської активності у юнацькому віці в сучасній науковій літературі є недостатньо дослідженою темою. Серед вчених відсутнє спільне розуміння суті феномену громадської активності, його структури та форм прояву. Крім того, виникають складнощі у співвідношенні психологічного консультування з іншими формами діяльності психолога. Частина дослідників не робить акценту на розмежуванні психологічного консультування, психокорекції та психотерапії. В той же час, більшість вітчизняних вчених сходиться на думці, що психологічне консультування, психокорекція та психотерапія – це різні рівні надання психологічної допомоги.

Для сучасної психологічної науки характерним є нерівномірність у дослідженнях вікового аспекту в психологічному консультуванні. Науковці приділяють більшу увагу проблемам консультування дітей та дорослих людей, в той час юнаків, як отримувачів психологічної консультаційної послуги, у науковому просторі представлені недостатньо.

Для юнаків, як клієнтів психолога, з проблеми громадської активності особистості, характерним є ряд особливостей, що мають враховуватись в процесі організації консультації. Юнацький вік – час переходу особистості від дитинства до дорослих форм взаємодії з суспільством.

Література

1. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – Київ: Просвіта, 2001.
2. Выготский Л.С. Лекции по психологии. – Санкт-Петербург: Союз, 1999.

3. Гуткина Н.И. Личностная рефлексия как один из механизмов самосознания // Формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту. – Москва: ОПН, 1987.
4. Зейгарник Б.В. Теория личности в зарубежной психологии. - Москва: Издательство МГУ, 1982.
5. Историчний екскурс за логікою етапів становлення консультативної психології / І.С. Булах // Проблеми сучасної психології. Випуск 12. – Кам'янець-Подольський: 2011.
6. Кон И.С. Психология ранней юности: Книга для учителя. – Москва: Просвещение, 1989.
7. Основы психологического консультирования / Г.О. Хомич, Р.М. Ткач. – Київ: МАУП, 2004.
8. Петровский А.В. Личность, деятельность, коллектив. – Москва: Политиздат, 1982.
9. Райе Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. – Санкт-Петербург: Питер, 2000.
10. Ренке С.О. Соціально-психологічна характеристика студентства періоду пізньої юності // Проблеми сучасної психології. Випуск 10. – Кам'янець-Подольський: 2010.
11. Чолій С.М. мотиваційно-ціннісний аспект соціально активної молоді // Проблеми сучасної психології. Випуск 10. – Кам'янець-Подольський: 2010.
12. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. – Москва: Прогресс, 1996.

A. Ravchev. Features of consulting youth about social activity.

The article considers the age features of adolescents that must be considered in the process of providing psychological advice personality adolescents with problems of social activity.

Key words: *psychological counseling, social activity, youth age.*

УДК159.9-053.9

Л. М. Рось

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ЛЮДЯМ ПОХИЛОГО ВІКУ

У статті розкриваються можливості психологічної допомоги клієнтам – людям похилого віку, роль психолога-консультанта у консультативній взаємодії.

Ключові слова: *старість, старіння, психологічна допомога, психолог-консультант.*

Постановка проблеми. У сучасному світі в складі населення більшості країн зростає кількість людей похилого віку. Ця ситуація пояснюється збільшенням середньої тривалості життя. Тому старіння і старість вимагають до себе особливої уваги так як перехід людини в групу людей похилого віку суттєво змінює її взаємини з суспільством, вимагає адаптуватися до нового стилю життя, до можливих втрат. «Входження у старість» відчувається на